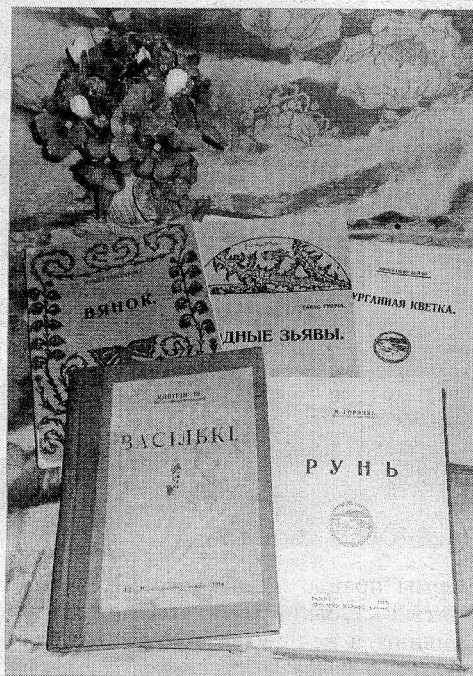

Алена ЦІТАВЕЦ,
загадчык сектара кнігазнаўства
аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў
ЦНБ НАН Беларусі

Жыццё і каханне Магдалены Радзівіл

У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі падрыхтавана выстаўка "Асветніца і мецэнатка (да 150-годдзя з дня нараджэння Магдалены Радзівіл)"

На выстаўцы прадстаўлены выданні, якія фінансавала Магдалена Радзівіл: экзэмпляры газет "Наша Ніва", надрукаваныя кірылічнымі і лацінскімі літарамі (1909 — 1914), "Bielarus: tydniowa katalickaja hazeta" (1913 — 1915), кнігі выдавецкай суполкі "Загляне сонца і ў наша ваконца" (1907 — 1914) і Беларускага выдавецкага таварыства ў Вільні (1913 — 1915). У фондах ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца экзэмпляры ўсіх 5 выданняў, на якіх быў надрукаваны герб Магдалены "Лебедзь": зборнікі вершаў Максіма Багдановіча "Вянок", "Курганная кветка" Канстанцыі Буйло, "Рунь" Максіма Гарэцкага, "Васількі" Ядвігіны Ш., "Родныя з'явы" Тараса Гупчы (Якуба Коласа).

У экспазіцыі — успаміны (друкаваныя і рукапісныя), у якіх пра княгіню Радзівіл распавядаюць самыя розныя асобы. Сярод іх беларускія нацыянальныя дзеячы, прадстаўнікі інтэлігенцыі, святарства. Яны пішуць пра сваё ўражанні (прызнаныя і не вельмі) ад асабістага знаёмства з княгіняй, паведамляюць пра яе дабрачынную дзейнасць.

У фондах ЦНБ НАН Беларусі захоўваецца рукапіс успамінаў аднаго з вядомых адраджэнцаў, рэдактара-выдаўца "Нашай Нівы" Аляксандра Уласава "Менск-Беларускі 1912 — 1914 г.". На вузкіх палосках пажаўцелых аркушаў, сцэпленых ніткамі, можна ўбачыць яго запісы карычневым чарнілам: "Мікалай Радзівіл, муж вядомай многім беларускай Магдалены Радзівіл (яна ў часе вайны ўтрымлівала ў Менску на свой кошт беларускія ахронкі для дзяцей), цікава, што гэтая фамілія лічыла сябе беларусамі і мела вялікі антаганізм з палічызнай".

Адзін з пачынальнікаў нацыянальнага адраджэння, літаратуразнаўца і публіцыст Вацлаў Ластоўскі ў часопісе "Крывіч" (1926 г., № 11) напісаў пра тое, як друкаваўся зборнік вершаў Максіма Багдановіча "Вянок".

У гістарычным нарысе "Belaruski Chryscijanski Ruch", надрукаваным у часопісе "Chryscijanskaja Dumka" (1938), грамадска-палітычны дзеяч, каталіцкі святар Адам Станкевіч паведаміў пра ахвяраванне княгіняй Радзівіл грошай гуртку беларускай студэнцкай моладзі ў Пецярбургу для арганізацыі бібліятэкі.

Цікавыя і супярэчлівыя назіранні пра жыццё і характар Магдалены змешчаны ва ўспамінах асоб, якія бачылі на свае вочы тагачасныя падзеі. Пра стаўленне польскіх колаў да Магдалены распавядаецца ў аповеці-дзёніку "Dzieciństwo i młodość Tadeusza Irteńskiego" польскага журналіста і пісьменніка Міхала Паўлікоўскага: "Магдалена Красінская не вызначалася прыгажосцю. Мела доўгі нос і была, як кажучы, паўвекавай... Казалі, што памялюбілася з Радзівілам не з кахання, а назло нейкай варшаўскай паўарыстакратыцы, якая яго захавала для сваёй дачкі. Гэтыя варшаўскія інтрыгі неўзабаве асабліва адбіліся на лёсах "польскай" кар'еры Мікалая Радзівіла... Магдалена так узяла да сэрца афронт, выказаны мужу, што з зацятай полькі стала зацятай беларускай" (Лондан, 1959).

Адвакат, музыказнаўца, даследчык беларускай культуры Гай Пікарда (псеўданім Г. Піхура) у артыкуле, напісаным з нагоды 20-годдзя з дня смерці Магдалены Радзівіл, прывёў звесткі, атрыманыя ад графіні С. Замоўскай: "Магдалена Радзівіл была сярэдняга ўзросту... Нават у старасці захавала вялікую прыгажосць, з клясчным прафілем, шэрымі вачамі і белымі валасамі. Яна любіла падарожнічаць і чытаць, але найлепш ёй падабалася вязанне каронак, у чым выказвала нямала мастацкага таленту" ("Княгіня Магдалена Радзівіл — "Божым шляхам", 1965, № 2).

Асобы, якія працавалі ў маёнтках княгіні, па-рознаму ставіліся да гаспадыні, па-рознаму апісвалі яе звычкі і лад жыцця. З павагай, вельмі стрымана ўспамінае пра свае сустрэчы з "мультиміліянеркай-магнаткай" былы павяраны ў маёмасных справах княгіні Гаўрыіл Царык, які аказваў ёй юрыдычную дапамогу пры будаўніцтве чыгункі Верайцы-Градзянка ("Успаміны члена беларускага гуртка ў Вільні" — "Нёман", 1998, № 11—12). Па яго словах, Магдалена абмяркоўвала з ім не толькі гаспадарчую дзейнасць, яны размаўлялі пра гісторыю бацькаўшчыны, старажытны род Завішаў, пра беларускую інтэлігенцыю, якая клапацілася пра адраджэнне беларускай культуры. Гаўрыіл Царык выконваў даручэнні княгіні, у тым ліку перадаваў грошы для падтрымкі Беларускага выдавецтва ў Вільні.

Непрыязнае стаўленне да Магдалены выказана ва ўспамінах артысткі і педагога Паўлі-

ны Мядзёлкі ("Сцежкамі жыцця: успаміны", Мінск, 1974), якая працавала настаўніцай у беларускай школе ў адным з маёнткаў Магдалены Радзівіл. У сваёй працы яна сутыкнулася з цяжкасцямі: па загадзе княгіні навучанне павінна было весціся не так, як у іншых школах, а на беларускай мове. Не хапала падручнікаў, сшыткаў і іншых неабходных рэчаў.

Магчыма, разыходжанні ў поглядах, якія выявіліся пазней, паўплывалі на ўспаміны пра сустрэчу з Магдаленай: "Праз колькі хвілін я стаяла перад невялічкай сухенькай бабулькай. Праз чорную маркізетавую блузку, без якога б ні было станіка, прасяваў касіцысты гарсэт. Нядабайна зачасаныя валасы шэрымі ад сізізны касмыкамі рассыпаліся ў розныя бакі. Доўгі з гарбінкай нос і вочы... Шэра-вадзяністыя вочы дапытліва ўпіліся ў мяне".

З узяцчасцю за атрымання працы і жыллі ў цяжкія часы ўспамінае княгіню Іна (Міхаліна) Буйло, малодшая сястра паэтэсы Канстанцыі Буйло, якая разам з сястрой Стасяй таксама ў 1917 — 1918 гг. працавала настаўніцай у прыватнай школе. Першае спатканне з Магдаленай Радзівіл яна апісвае так: "Мы ўзідзелі седую, худенькую, маленькую старушку, скромно одетую, державшую на коленях соблаку" ("По пройденным дорогам" — "Толас Радзівілы", 1997, № 19 — 20).

Доўгі час жыццё і дзейнасць мецэнаткі нацыянальнага адраджэння пачатку ХХ ст. заставаліся ў Беларусі па-за ўвагай, і толькі ў апошнія дзесяцігоддзі з'явіліся публікацыі, якія далі магчымае шырокае аўдыторыі пазнаёміцца з асобай выдатнай жанчыны.

У экспазіцыі — дзве невялікія па аб'ёме, але вельмі каштоўныя кнігі, прысвечаныя яе жыццю і грамадскай дзейнасці: беларускага выдаўца і журналіста Віктара Хурсіка "Белы лебедзь у промнях славы: Магдалена Радзівіл" (Мінск, 2001) і шырокавядомай і паважанай асобы — беларускага грэка-каталіцкага святара, апостальскага візітатара для беларусаў-каталікоў у замежжы Аляксандра Надсана "Княгіня Магдалена Радзівіл і справа адраджэння Уніі ў Беларусі" (Мінск, 2006).

Завяршае выстаўку найноўшая публікацыя — цікавы, сенсацыйны артыкул беларускага літаратуразнаўцы, пісьменніка, гісторыка Адама Мальдзіса "Таіна портрета княгіні-«холопоманкі»" ("СБ. Беларусь сегодня", 16 апреля 2011). У ім аўтар даказвае, што знакамёты партрэта жанчыны з дзяўчынчай, на якім, як меркавалася, намалявана Магдалена з дачкой, змяшчае вываы зусім іншых асоб — сясцёр Эльжбеты і Гелены Радзівіл. У артыкуле паведамляецца і пра тое, што нібыта знойдзены дзёнік Магдалены.

Такім чынам, з'явілася новая інтрыга ў жыццёпісанні неардынарнай асобы, пра якую нам далёка не ўсё вядома. Будзем чакаць новых публікацый пра беларускую асветніцу і мецэнатку, магчыма, самае цікавае яшчэ наперадзе.

З матэрыяламі выстаўкі можна азнаёміцца таксама ў Інтэрнэце:

<http://www.slideshare.net/>; <http://ru.calameo.com>.

Княгіня Марыя Магдалена Радзівіл пражыла доўгае, багатае на падзеі жыццё. Яна нарадзілася 8 ліпеня 1861 г. у Варшаве. Бацька Магдалены, Ян (Іван) Казімір, паходзіў з беларускага шляхецкага роду Завішаў герба "Лебедзь". Ён быў сапраўдным патрыётам сваёй радзімы, займаўся археалогіяй, вывучаў гісторыю роднага краю. З малых гадоў бацька прывіваў дачцэ любоў да Беларусі, пазней гэта аформілася ва ўсведамленне ёю сваёй нацыянальнай прыналежнасці. Раннія гады арыстакраткі прайшлі ў радавых маёнтках Жарноўцы і Кухцічы ў Ігуменскім павеце.

У 1881 г. Магдалена ўзяла шлюб з казачна багатым графам Людвікам Красінскім (1833 — 1895), які быў ужо ў даволі сталым узросце. Калі муж памёр, іх адзінае дзіця — дачка Марыя Людвіка — атрымала маёмасць у 50 мільёнаў рублёў, частка з гэтых грошай дасталася Магдалене.

Другім мужам Магдалены ў 1906 г. стаў князь Вацлаў Мікалай Радзівіл, на 19 гадоў маладзейшы за яе. Ён не быў сваяком нявіжскіх Радзівілаў, а паходзіў з небагатага нямецкага роду. Малады афіцэр браў удзел у англа-бурскай вайне, ваяваў на Балканах, а пазней на баку Расіі ў руска-японскай вайне. Яго адметнасцямі былі прыгажосць, адчайная адвага і авантурызм, у польскіх арыстакратычных колах яго лічылі масквафілам і дзіваком. Шлюб з багатай удавой у вышэйшых колах выклікаў актыўнае незадавальненне. У адказ муж і жонка парвалі ўсялякія сувязі з польскім асяроддзем.

Маладажоны пасяліліся ў Кухцічах — сялянскай рэзідэнцыі княгіні. Магдалена ўпарта падтрымлівала беларускія нацыянальныя ініцыятывы і ігнаравала ўсё польскае. У гэты час у Санкт-Пецярбургу пачала дзейнічаць першая легальная беларуская выдавецкая суполка "Загляне сонца і ў наша ваконца" (1906 — 1914) пад кіраўніцтвам прафесара Браніслава Енімаха-Шыпілы. Княгіня аказала суполцы фінансавую дапамогу.

Значныя сродкі княгіня выдзяляла Беларускаму выдавецкаму таварыству ў Вільні. За яе грошы былі надрукаваны першыя кнігі класікаў беларускай літаратуры. Яна спансірвала першую беларускую газету "Наша ніва", каталіцкую газету "Bielarus". Дзейнасць Магдалены не абмяжоўвалася дапамогай беларускім выдавецтвам, яна фінансавала таварыствы цвярозасці, шпіталі, адкрыла беларускія школы ў сваіх уладаннях у Кухцічах, Уздзе, Каменцы, аплікала будаўніцтва дзялянкі Лібава-Роменскай чыгункі.

Яна хацела, каб беларускае насельніцтва карысталася роднай мовай (беларуская мова была абавязковай ва ўсіх яе маёнтках, на ёй навучаліся дзеткі ў школах), марыла пра адраджэнне ў Беларусі грэка-каталіцкай (уніяцкай) царквы.

На пачатку Першай сусветнай вайны князь Радзівіл загінуў ва Усходняй Прусіі, пахавалі яго ў Кухцічах. Пасля смерці мужа Магдалена жыла то ў сваіх беларускіх маёнтках, то ва ўласным доме па вуліцы Захар'еўскай у Мінску. У 1918-м яна назаўсёды пакінула Беларусь, спачатку пасялілася ў Польшчы, потым у Германіі. З прыходам да ўлады фашыстаў пераехала ў Швейцарыю, але і адтуль працягвала фінансавач беларускія арганізацыі, якія знаходзіліся ў Польшчы. Апошнія гады свайго жыцця княгіня правяла ў кляштары сясцёр-дамініканак г. Фрыбурга. 6 студзеня 1945 г. Магдалена Радзівіл сышла ў іншы свет.

Алена Цітавец. Жыццё і каханне Магдалены Радзівіл